

Nr 6

Lagutskottets betänkande i anledning av motion angående upphävande av äldre giftermålsbalken.

I motionen 1972: 925 av fru Mogård m. fl. (m, c, fp) hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär att den före den 1 januari 1921 gällande giftermålsbalken nu till alla delar upphävs.

Gällande rätt

Det år 1909 beslutade arbetet på en revision av äktenskapsrätten — fullföljt i samverkan med Danmark och Norge — vann sin avslutning genom den *nya giftermålsbalken* (NGB), som utfärdades den 11 juni 1920 och trädde i kraft den 1 januari 1921. NGB utgår i motsats till *äldre giftermålsbalken* (ÄGB) från grundsatsen om bägge makarnas principiella likställdhet även i ekonomiskt avseende. Vardera maken har sin egendom (som han eller hon också själv förvaltar) och sin gäld; egendoms- och gäldsreglerna har därigenom kunnat göras mycket enkla. Genom stadgandena om giftorätt har NGB emellertid samtidigt velat i sak bevara en viss ekonomisk intressegemenskap mellan makarna.

Det nya systemet beträffande äktenskaps ekonomiska rättsverkningar ansågs i stort sett icke kunde göras tillämpligt på de vid NGB:s ikraftträdande redan existerande äktenskapen. I 5 § i *lagen den 11 juni 1920 om införande av nya giftermålsbalken* (GP) stadgas sålunda att beträffande makar som ingått äktenskap före NGB:s ikraftträdande äldre lag fortfarande skall tillämpas såvitt avser dels makars allmänna rättsförhållanden, egendom och gäld, dels äktenskapsförord och boskillnad, därest ej annat föreskrivs i övriga övergångsbestämmelser. Den härigenom uppkomna begränsningen i NGB:s tillämplighet uppfattades vid lagstiftningens tillkomst säkerligen allmänt såsom rätt naturlig och får väl antagas ha i sin mån underlättat den nya lagstiftningens accepterande. Dock överfördes vissa grupper av redan bestående äktenskap till NGB:s regim, varjämte man i reglerna för äldre äktenskap företog vissa partiella ändringar, inspirerade av tankegångar i NGB. Se närmare härom i det följande.

Grundprinciperna i det system, som är rådande i äldre äktenskap, är dels egendomsgemenskap mellan makarna (med vissa viktiga undantag), dels förvaltningsrätt för mannen till den övervägande delen av boet och därmed förknippat s. k. målsmanskap för mannen i fråga om hustruns

ekonomiska angelägenheter (med vissa undantag), *dels* noggranna, till en rättvis fördelning syftande regler om olika kategorier av gäld samt härmed harmonierande regler om vederlagsanspråk makarna emellan vid bodelning. Gäldsreglerna kan dock i full omfattning träda i funktion först vid makarnas konkurs (konkurs avser alltid båda makarna gemensamt). Avtal mellan makarna saknar verkan utom i vissa i lag angivna fall. De antydda grundprinciperna skall i det följande något närmare utvecklas; någon fullständig skildring av systemet åsyftas dock icke.

Vad först angår *egendomsordningen i inskränkt mening*, är huvudregeln som nämnt, att egendomen betraktas som *samfällid* (kommunikabel). Den samfällida egendomen bildar en enhetlig massa, *samfällida boet*, och i denna massa har vardera maken *giftorätt* till hälften, (ÄGB 10: 2). Giftorätten tänkes icke innebära en ideell hälftenandel i varje särskilt föremål utan endast andel i hela massan (med den sammansättning denna vid varje tillfälle har).

Utanför samfällida boet och därmed helt utanför giftorättens räckvidd faller emellertid *enskild* (inkommunikabel) egendom.

Förvaltningsrätten till egendom i makarnas bo, såväl den samfällida som båda makarnas enskilda, tillkommer enligt den redan nämnda huvudregeln mannen utan några särskilda omedelbart verkande inskränkningar i förvaltningsrättens utövning. Såvitt hustrun angår, framträder detta förhållande historiskt sett såsom sammanhängande med mannens målsmanskap i vidsträckt bemärkelse. Enligt ÄGB 9: 1 är mannen efter vigseln hennes "rätte målsman" och "äger söka och svara för henne", vilket dock numera icke gäller i personligt hänseende (GP 5: 2). I detta sammanhang bör erinras om att 4 § kungl. förordn. 18 juni 1864 ang. utvidgad näringsfrihet alljämt gäller för äktenskap enligt ÄGB. Hustru, som sammanlever med mannen och som ingått äktenskap före den 1 januari 1921, får enligt detta stadgande idka handel eller annat näringsyrke, blott om mannen tillåter det och ikläder sig ansvarighet för de förbindelser, hon i och för rörelsen kan komma att ingå.

För vissa fall stadgar ÄGB dock inskränkningar i mannens förvaltningsrätt. Detta är händelsen *dels* beträffande hustruns enskilda fasta egendom (ÄGB 9: 2, krav på hustruns skriftliga bevittnade samtycke för överlåtelse, in-teckning för gäld, servitutsbelastning m. m.), *dels* beträffande samfällid fast egendom eller tomträtt (GP 5 § 6 mom., jämfört med NGB 6: 4. 6: 6, krav på hustruns skriftliga bevittnade samtycke eller rättens tillstånd för överlåtelse eller in-teckning för gäld), *dels* slutligen beträffande sådana samfällida eller hustrun enskilt tillhöriga lösören, vilka ingå i det för makarnas gemensamma begagnande avsedda bohaget eller utgöra hustruns nödiga arbetsredskap eller äro avsedda för barnens personliga bruk (GP 5 § 6 mom., jämfört med NGB 6: 5. 6: 6, krav på hustruns samtycke eller rättens tillstånd för avhändelse eller pantsättning).

Härtill kommer, att hustru har självständig förvaltningsrätt i vissa fall, av vilka de viktigaste är följande:

1. Hustrun råder över egendom, som hon förvärvat genom eget arbete, (ÄGB 9: 1 andra stycket) ehuru egendomen i regel blir samfällad.

2. Då egendom genom gåva eller testamente tillfallit hustrun enskilt med förbehåll, att förvaltningen skall tillkomma henne, äger hon råda över egendomen och avkomsten därav (ÄGB 9: 1 andra stycket).

3. Hustrun kan i kraft av äktenskapsförord ha fått förvaltningsrätt. Två fall är tänkbara:

a) har i äktenskapsförord enligt ÄGB 8: 1 (före vigseln) stadgats, att hustruns enskilda egendom skall helt eller delvis förvaltas av henne själv, råder hon över ifrågavarande egendom och avkomsten därav (ÄGB 9: 1 andra stycket);

b) över enskild egendom, som tillfallit hustrun före den 1 januari 1921, får hon råda, om detta bestämts i äktenskapsförord enligt GP 5 § 5 mom. andra stycket.

4. Då egendom efter 1921 års ingång tillfallit hustrun genom arv, gåva eller testamente (oavsett om egendomen blivit samfällad eller enskild), råder hon över egendomen och avkastningen därav (GP 5 § 5 mom. första stycket).

Genom boskillnad fick hustru redan före 1921 självständig förvaltning, likaså genom hemskillnad, sedan detta institut införts år 1915. Numera är att märka, att så snart efter boskillnad eller hemskillnad skifte skett NGB blir tillämplig på äktenskapet.

Boskillnad fungerar i äldre äktenskap som ett medel för hustru att skydda sig mot fortsatt förvaltningsmissbruk från mannens sida. Kommer boskillnad till stånd, finns också genom vederlagsregler viss möjlighet att kompensera make för redan förelupna oriktigheter i den andre makens förvaltning.

Viktiga beståndsdelar av ÄGB:s ekonomiska system bildar *gälds- och vederlagsreglerna*. Dessa regler är invecklade och praktiskt svårtillämpbara. Beträffande det närmare innehållet i reglerna hänvisar utskottet till SOU 1947: 43 s. 18 ff.

Slutligen bör observeras den i GP 5: 8 införda möjligheten för makar i äldre äktenskap att göra NGB:s regler tillämpliga på äktenskapet. Enligt detta stadgande kan makarna genom äktenskapsförord bestämma att boskillnad skall äga rum och att egendom, som efter boskillnaden skulle vara makes enskilda egendom, i stället skall vara hans giftorättsgods. Genom denna regel har lagstiftaren velat förhindra att makar, som skulle vilja övergå till NGB:s system, skulle avhålla sig därifrån av hänsyn till de konsekvenser som en boskillnad normalt för med sig.

Motionen

I motionen påpekas att ÄGB i vissa delar fortfarande gäller för dem som ingått äktenskap före den 1 januari 1921. Särskilt framhålls bestämmelsen att mannen är makans målsman i ekonomiska angelägenheter.

Motionärerna framhåller därefter att denna bestämmelse under nutida förhållanden med strävanden efter likställdhet mellan könen, med obligatorisk särbeskattning m. m. knappast längre är godtagbar. Visserligen minskar av naturliga skäl det antal äktenskap på vilket den skall tillämpas, men åtskilliga finns kvar och kommer att finnas ännu under många år. Dessutom kan olägenheterna enligt motionärerna bli mera uttalade när kontrahenterna blir äldre och mannen kanske får nedsatt förmåga att överblicka ekonomiska dispositioner och beslut. Bestämmelsen måste också, anser motionärerna, orsaka betydande extra arbete och besvär för bankmän, affärsmän och jurister, som nu måste efterhöra när en kvinnas äktenskap är ingånget för att kunna avgöra om hon har rätt att fritt disponera över sin egendom — för att inte nämna hur förnedrande förhållandet måste uppfattas av henne.

Avslutningsvis pekar motionärerna på att ÄGB kan medföra besvär även för staten. När det gäller att genomföra ändringar i lagstiftningen på andra områden, t. ex. i fråga om beskattningen, kan det sålunda vara förenat med betydande olägenheter att nödgas ta hänsyn till den grupp vars förhållanden styrs av regler som är totalt avvikande mot vad som i alla andra sammanhang gäller eller eftersträvas.

Lagberedningen

I sitt den 31 augusti 1918 avgivna betänkande "Förslag till giftermålsbalk m. m." föreslog *lagberedningen* att den gamla ordningen i princip skulle bibehållas för de äktenskap som ingåtts före den nya balkens ikraftträdande. Till stöd för förslaget anförde lagberedningen bl. a. följande.

Det vore utan tvivel ur flera synpunkter önskligt, om de nya bestämmelserna angående makars rättsförhållanden kunde omedelbart vinna fullständig tillämpning även beträffande makar, som ingått äktenskap, innan den nya lagen trätt i kraft. En sådan tillämpning har ock föreslagits av de danska och norska kommitterade. Beredningen har noga övervägt denna fråga men därvid funnit en allmän regel av sådant innehåll icke kunna tillstyrkas. Hinder möter enligt beredningens uppfattning att göra den nya lagen för Sveriges del tillämplig, så vitt angår makarnas egendomsförhållanden.

Enligt den äldre lagen utgör i regel makarnas egendom en komplex, som tillhör makarna gemensamt och står under mannens förvaltning, dock att hustrun förvaltar den egendom hon genom sitt arbete förvärvat. Därjämte kan emellertid vardera maken hava enskild egendom. För skulderna ansvara de särskilda egendomsmassorna eller delar därav enligt olika regler i fråga om olika arter av skulder. Den nya lagen

Åter låter vardera maken bliva ägare av den egendom han inför och lämnar ägaren förvaltningsrätt över sin egendom, varmed följer att vardera med sin egendom svarar för sin gäld men i allmänhet ej för den andres. För att den nya lagen skulle kunna tillämpas, vore det nödvändigt, antingen att den gemensamma egendomen uppdelades mellan makarna, eller att den i sin helhet tillades en av dem. Att i alla äktenskap framtvunga en uppdelning mellan makarna av den gemensamma egendom de vid lagens ikraftträdande hava synes emellertid icke kunna ifrågasättas. De danska och norska förslagen gå icke heller denna väg utan behandla vardera maken såsom ägare av den gemensamma egendom han förvaltar, varav blir följden, att mannen skall anses såsom ägare av all gemensam egendom utom den, som hustrun genom sin förvärvsverksamhet vunnit. Förslaget härutinnan motivcras därmed att, då mannen redan enligt den äldre lagstiftningen har förvaltningsrätten över egendomen och således råder över den såsom en ägare samt hustrun enligt de nya reglerna vid en framtida bodelning får samma rätt till andel i egendomen som nu, någon reell förändring av betydelse i själva verket icke äger rum. Om detta ock må vara sant, så är det dock ur principiell synpunkt icke tillfredsställande att sålunda genom en lagändring förklaras, att det som enligt gällande lag tillhör bägge makarna gemensamt hädanefter skall vara den enes egendom, så mycket mera som regeln måste bliva tillämplig även beträffande den egendom hustrun tidigare infört. Regeln synes vara stridande mot den allmänna grundsatsen, att en ny lag icke bör verka ändring i redan uppkomna rättsförhållanden. För att avvända denna anmärkning har enligt det norska förslaget vardera maken erhållit rätt att få den äldre lagen fortfarande tillämpad å makarnas äktenskap, om han gör anmälan därom, innan den nya lagen träder i kraft. Då det helt säkert i en mängd fall skulle undgå makarnas uppmärksamhet att en dylik rätt förefunnnes, bleve regeln, så vitt den avser att bevara makarnas redan vunna rätt, av tvivelaktigt värde. Och i de fall då makarna finge kännedom om att det stode dem öppet att göra en dylik anmälan, skulle ofta slitningar mellan makarna kunna uppstå, om den ene mot den andres önskan ville begagna sig av rätten i fråga. Vad angår den svenska rätten, vars regler om ansvar för gälden äro vida mera ingående än de danska och norska reglerna i samma ämne, skulle det dessutom möta stora svårigheter att uppställa tillfredsställande regler angående betalning av den äldre gälden, särskilt vid konkurs. För närvarande skola makarna gemensamt försättas i konkurs, och därvid finnes tillfälle att utskifta de särskilda gäldsarterna på de egendomsmassor, vilka svara därför. Om den nya ordningen tillämpas, måste vardera maken för sig sättas i konkurs, och de försök, som inom beredningen företagits att under sådan förutsättning ordna gäldsbetalningen efter huvudsakligen samma grundsatsar som förut gällt, hava icke lyckats. Om icke borgenärernas rätt skall trädas för nära, måste bägge makarna bliva gemensamt ansvariga i åtskilliga fall, där ansvarigheten nu är delad. Detta skulle utom andra olägenheter föranleda, att det skydd de nuvarande gäldsreglerna för många fall bereda hustrun skulle borttagas.

Men om sålunda den gamla ordningen måst i princip bibehållas för de äldre äktenskapen, har beredningen låtit sig angeläget vara att söka genom särskilda modifikationer i de äldre reglerna i största möjliga omfattning bereda hustrun jämväl i de äldre äktenskapen de förmåner,

den nya lagstiftningen avsett att giva henne. Såsom framgår av de särskilda i detta hänseende föreslagna stadgandena, kan på denna väg vinnas en högst betydande förbättring av hustruns rättsställning.

I propositionen (1920: 15) med förslag till ny giftermålsbalk anförde *departementschefen* att den nya giftermålsbalken givetvis inte kunde i full utsträckning göras tillämplig å redan bestående äktenskap. Ett sådant förfarande skulle nämligen ha inneburit ett obehörigt intrång i grundsatsen, att en lag inte borde medföra ändring i redan uppkomna rättigheter och skyldigheter. Departementschefen framhöll att vissa betydelsefulla modifikationer dock hade kunnat göras i de äldre reglerna i riktning mot det nya systemet.

Nordisk rätt

Regler, reellt sett väsentligen likartade med de svenska (ehuru delvis med betydande formella avvikelser) tillkom beträffande äktenskapsrättsverkningar i *Danmark* genom Lov af 18. Marts 1925 om *Ægteskabets Retsvirkninger* och i *Norge* genom Lov av 20 mai 1927 om *ektefellers formuesforhold*. *Island* hade, ehuru isländska delegerade icke deltagit i det gemensamma förberedelsearbetet, redan genom en lag av den 20 juni 1923 om äktenskapets rättsverkningar genomfört motsvarande reform. Genom den nya äktenskapslagen av den 13 juni 1929 tillgodogjorde sig även *Finland* resultaten av det skandinaviska samarbetet på området.

Samma försiktighet, som den svenske lagstiftaren iakttog 1920, präglar övergångsbestämmelserna till Finlands nya äktenskapslag av 1929. Också i Finland gäller principen, att de nya reglerna om äktenskaps ekonomiska rättsverkningar i stort sett icke skall tillämpas på de vid den nya lagstiftningens ikraftträdande redan bestående äktenskapen.

Annorlunda förfors däremot vid de danska och norska reformerna 1925 resp. 1927; i överensstämmelse med vederbörande kommitterades (antydde i citatet från lagberedningen ovan) förslag utsträckte man i princip de nya reglernas giltighet även till de äldre äktenskapen, ehuru med vissa modifikationer och med möjlighet för makarna i dylika äktenskap att genom särskilt förfarande åvägbringa sådan ordning, att de äldre reglerna i huvudsak fortfarande skulle gälla. Denna möjlighet begagnades i Danmark i omkring 20 000 fall, i Norge däremot endast i ej fullt 1 200 fall.

Malmströmska utredningen

Efter NGB:s tillkomst dröjde det av naturliga skäl åtskillig tid innan innehållet i GP:s övergångsbestämmelser beträffande äldre äktenskap ånyo sattes under diskussion. Så småningom höjdes i den allmänna de-

batten kritiska röster mot ett bibehållande av ÄGB. Detta ledde till att professorn C. G. Björling år 1934 fick i uppdrag att utreda frågan. Björling avled emellertid innan han hann påbörja utredningsarbetet. Frågan fick därefter vila till dess justitieministern den 25 april 1944 uppdrog åt professorn *Åke Malmström* att utreda frågan om möjligheterna att upphäva äldre giftermålsbalken. År 1947 avlämnade Malmström betänkande med förslag till upphävande av äldre giftermålsbalken (SOU 1947: 43). Förslaget hade i stort sett följande innehåll.

ÄGB och därtill anknutna bestämmelser skulle slutgiltigt upphävas och NGB komma att framdeles gälla också beträffande de ekonomiska rättsverkningarna i äldre äktenskap. Den föreslagna lagen såsom sådan skulle träda i kraft den 1 juli 1948 men skulle utformas så, att NGB infördes i de äldre äktenskapen först från och med den 1 januari 1950. Tiden mellan dessa båda data skulle bilda en övergångsperiod, under vilken det äldre systemet ännu gällde och borgenärerna hade möjlighet att utkräva sina fordringar efter dess regler men samtidigt vissa förberedande åtgärder kunde vidtagas för att lägga till rätta förhållandena vid NGB:s införande.

NGB skulle den 1 januari 1950 träda i tillämpning med mycket få modifikationer. Redan då befintlig enskild egendom skulle även i fortsättningen räknas som enskild. Av samfällda boet skulle en del bli mannens giftorättsgods, en del hustruns. Denna uppdelning skulle, om makarna icke företoge några särskilda åtgärder, göras efter de bestående förvaltningsförhållandena (status-quo-principen). En annan uppdelning skulle dock kunna åstadkommas *antingen* genom avtal makarna emellan i form av äktenskapsförord *eller* genom en av hustrun påkallad omfördelning, verkställd av särskild skiftesman, varvid hustrun skulle få egendom som hon infört i boet, dock aldrig mera än halva samfällda boet. Dessa uppdelningsåtgärder skulle företagas under övergångsperioden; då skulle även nu gällande boskillnadsmöjligheter kvarstå.

Vad beträffar gälden, skulle denna i stort sett från och med den 1 januari 1950 bedömas direkt enligt NGB, dvs. åvila den make som stiftat den. Äldre gemensam gäld skulle alltjämt vara gemensam. Mannens förvaltningsgäld skulle enligt huvudregeln bli mannens vanliga gäld; gäld av den typ som avses i NGB 5: 12 skulle dock bli gemensam. Kunde viss mannens förvaltningsgäld ej utkrävas under övergångsperioden, borde viss särskild förmån beredas borgenären. Mannens enskilda gäld skulle bli mannens vanliga gäld enligt NGB. Motsvarande skulle gälla hustruns enskilda gäld och hennes förvaltningsgäld. Gäld, som under övergångsperioden stiftades av hustrun ensam, borde eventuellt — i den mån den icke bleve gemensam på grund av sitt syfte samt mannens presumerade samtycke (ÄGB 11: 2) — alltid hänföras till kategorin hustruns förvaltningsgäld.

Boskillnads- och skiftesreglerna föranledde inga komplikationer. Den

särskilda fördelen av bo oskifto (ÄGB kap. 17) skulle ej tillämpas efter dödsfall den 1 januari 1950 eller senare. Särskilda övergångsbestämmelser beträffande vederlagsfrågor skulle icke meddelas.

Makarna föreslogs icke få rätt att förbehålla sig fortsatt tillämpning av ÄGB.

Vid remissbehandlingen tillstyrktes förslaget helt av *Föreningen Sveriges stadsdomare* och *Föreningen Sveriges stadsfiskaler*.

Fredrika-Bremerförbundet, *Sveriges husmodersföreningars riksförbund* och *Yrkeskvinnors samarbetsförbund*, med vilka *Sveriges kvinnors nationalförbund* instämde, framhöll att tiden borde vara mogen för ett fullständigt upphävande av ÄGB, vars fortsatta tillämpning varit förenad med stora olägenheter. Förbunden hade därför med stor tillfredsställelse tagit del av förslaget. Särskilt ville förbunden framhålla önskemålet att ge även hustrun i äldre äktenskap en med mannen principiellt likvärdig ställning i ekonomiskt hänseende. För ett upphävande av balken talade enligt förbunden vidare dess otidsenlighet och svårigheterna att ha dubbla rättsregler. Förbunden kunde dock inte ansluta till de tankegångar som varit avgörande för utformningen av förslaget. Särskilt kritiserade förbunden den föreslagna status-quo-principen. Förbunden förordade därför en omarbetning av förslaget.

Svea hovrätt tillstyrkte att förslaget blev föremål för lagstiftning. Även hovrätten vände sig emellertid mot den föreslagna status-quo-principen och förordade i stället att uppdelningen av det samfälliga boet skulle göras efter vad envar av makarna tillfört boet (proveniensprincipen). Därest det skulle visa sig att status-quo-principen av praktiskt-tekniska skäl var den enda lösningen, ville hovrätten dock inte för sin del motsätta sig en lösning efter förslagets huvudgrunder.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anförde att hovrätten för sin del inte märkt någon större olägenhet av att ÄGB fortfarande var tillämplig på de ekonomiska förhållandena i äldre äktenskap. Hovrätten konstaterade att det dock måste anses betungande för rättslivet i allmänhet att behöva använda två parallella system. Det framlagda förslaget ansåg hovrätten innefatta en godtagbar lösning av frågan. Hovrätten hade endast några mindre erinringar mot förslaget.

Göta hovrätt, som var mycket kritisk mot den föreslagna lagstiftningen, framhöll att de skäl som lagberedningen år 1918 anfört mot ett fullständigt upphävande av ÄGB alltjämt syntes äga giltighet. Hovrätten ville därför starkt ifrågasätta huruvida det kunde vara lämpligt att upphäva ÄGB. De av utredningsmannen anförda skälen för ett upphävande fann hovrätten i och för sig inte bärande. Först om det visade sig, att olägenheter av allvarlig art skulle vara förenade med ett bibehållande av de äldre äktenskapen, kunde det enligt hovrättens mening finnas anledning att genomföra en lagstiftning om ÄGB:s upphävande. Om ÄGB

upphävdes borde makar i äldre äktenskap ha möjlighet att, om de var ense därom, även för framtiden få sina ekonomiska förhållanden reglerade på samma sätt som tidigare. De borde därför erhålla rätt att genom äktenskapsförord under viss övergångstid träffa avtal av sådant innehåll.

Svenska bankföreningen förklarade att från de synpunkter Bankföreningen hade att beakta fanns det inte något behov av den föreslagna lagstiftningen. Skulle lagstiftningen från andra synpunkter anses fylla ett väsentligt behov, saknade Bankföreningen emellertid, oaktat att ett genomförande av förslaget skulle medföra vissa olägenheter, anledning att motsätta sig den. Bankföreningen fann sig dock föranlåten att framföra smärre erinringar mot förslagets detaljer.

Direkt avstyrkan på förslaget framfördes endast av *Föreningen Sveriges häradsövdingar*. Föreningen kunde inte ansluta sig till utredningsmannens uppfattning att åtskilliga beaktansvärda skäl talade för ett upphävande av ÄGB. Frånsett olägenheten för undervisningsmyndigheterna att behöva arbeta med dubbla system, var nackdelarna med den nuvarande ordningen i praktiken synnerligen obetydliga. Visserligen kunde från principiella synpunkter vara önskvärt att hustrun i äldre äktenskap fick en med mannen likvärdig ställning i ekonomiskt hänseende. Erfarenheterna visade emellertid enligt föreningen, att inom dessa äktenskap inte framträtt något intresse för en dylik omläggning. Detta förhållande torde bero därpå att i dessa äktenskap sedan länge tillämpades en anordning, varmed makarna var fullt tillfreds. Föreningen hävdade, att behov ej förelåg att endast för principens skull vidta en lagändring, där det levande livet funnit sig fullt tillräta med förhållandena sådana de gestaltat sig. Enligt föreningens mening förelåg inte sådana skäl att man borde företa en omläggning av de äldre äktenskapens ekonomiska rättsregler med därav följande olägenheter, som särskilt under övergångstiden skulle komma att framträda med styrka.

I konselj den 27 november 1953 beslöts att förslaget till upphävande av ÄGB ej skulle föranleda ny lagstiftning.

Familjerättskommittén

Familjerättskommittén avgav år 1964 betänkandet "Äktenskapsrätt" (SOU 1964:35) med förslag till ändrade bestämmelser om bl. a. makars egendom och gäld. Beträffande äktenskap som ingåtts före den 1 januari 1921 gjordes i förslaget i princip inte några ändringar i vad som följer av lagen om införande av NGB.

Familjelagssakkunniga

År 1969 tillkallade chefen för justitiedepartementet sakkunniga för att göra en översyn av den familjerättsliga lagstiftningen.

I direktiven framhåller departementschefen bl. a. att de sakkunniga bör undersöka om det finns anledning att behålla de allmänna bestämmelserna i 5 kap. NGB rörande makars förpliktelser mot varandra under äktenskapets bestånd och om de där föreskrivna rådighetsinskränkningarna kan begränsas, exempelvis till sådant som innebär förfogande över den gemensamma bostaden eller det gemensamma bohaget. Underhållsbidrag mellan makar bör i princip inte komma i fråga efter äktenskapets upplösning. Denna princip kan dock enligt departementschefen inte genomföras fullt ut, utan det bör finnas möjlighet för exempelvis make som saknar yrkesutbildning och har särskilda svårigheter att få förvärvsarbete att åtminstone under viss tid uppbära underhållsbidrag från den andra maken.

De sakkunniga bör även överväga olika alternativ för en begränsning av giftorättsinstitutet. I direktiven understryks att denna fråga är mycket komplicerad. De sakkunniga bör ha full frihet att pröva olika alternativ som harmonierar med den principiella målsättningen för utredningsarbetet. De sakkunniga bör i detta sammanhang ägna särskild uppmärksamhet åt övergångsproblemen. Övergångsbestämmelser i ämnet måste utformas så att det inte uppstår brutala och oväntade konsekvenser för personer som har inrättat sig efter den nuvarande lagstiftningen. Mot bakgrunden av de nya giftorätsregler de sakkunniga kommer att föreslå bör, framhåller departementschefen, också nuvarande regler om bodelning och äktenskapsförord ses över.

Direktiven berör inte frågan om tillämpningen av ÄGB. Självfallet måste de sakkunniga dock ta ställning till frågan om av dem föreslagna nya regler skall bli tillämpliga på de äldre äktenskapen.

Vissa statistiska uppgifter

Från statistiska centralbyrån har inhämtats att den 1 november 1970 alltjämt fanns 42 909 bestående äktenskap, vilka ingåtts före den 1 januari 1921. I nedanstående tabell har dessa äktenskap fördelats efter vigselår. Siffermaterialet har framtagits i samband med folk- och bostadsräkningen 1970.

Antal 1.11.1970 bestående äktenskap ingångna

år	år	år
1920	1911	1902
8 825	1 157	26
1919	1910	1901
7 023	914	17
1918	1909	1900
5 722	594	12
1917	1908	1899
4 609	516	4
1916	1907	1898
3 715	305	1
1915	1906	1897
3 007	225	2
1914	1905	1896
2 449	121	1
1913	1904	1895
1 990	107	1
1912	1903	1894
1 514	51	1

Utskottet

Den 1 januari 1921 trädde den nuvarande giftermålsbalken (NGB) i kraft. Med NGB infördes grundsatsen om makarnas principiella likställdhet även i ekonomiskt hänseende. Vardera maken har sålunda sin egendom, som han eller hon själv förvaltar, och sin gäld. Det nya systemet beträffande äktenskaps ekonomiska rättsverkningar gjordes med vissa undantag inte tillämpligt på de vid NGB:s ikraftträdande redan existerande äktenskapen. För dessa gäller i huvudsak alltjämt de i äldre giftermålsbalken (ÄGB) upptagna reglerna. ÄGB:s regelsystem bygger på huvudprincipen om egendomsgemenskap mellan makarna — med vissa viktiga undantag — och förvaltningsrätt för mannen såväl till den samfälliga egendomen som till sin egen och jämväl hustruns enskilda egendom. Enligt ÄGB är mannen hustruns rätte målsman, vilket dock numera inte gäller i personligt hänseende.

I motionen framhålls att bestämmelserna i ÄGB och särskilt regeln om mannens målsmanskap i ekonomiska angelägenheter står i strid med strävandena efter likställdhet mellan könen och följaktligen inte längre kan godtas. Motionärerna yrkar därför att ÄGB nu skall till alla delar upphävas.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att ÄGB:s regelsystem i dag ter sig otidsenligt och föråldrat. Ett system som bygger på att mannen är hustruns målsman i ekonomiska angelägenheter har ej längre sin plats i modern lagstiftning. Frågan kan ej anses ha endast teoretiskt intresse. Antalet äktenskap, på vilka reglerna i ÄGB är tillämpliga, har visserligen av naturliga skäl nedgått kraftigt. Vid årsskiftet 1970/71 fanns dock alltjämt cirka 42 000 bestående äktenskap, vilka ingåtts före den 1 januari 1921. Vissa möjligheter finns emellertid att göra NGB:s regler tillämpliga även på äldre äktenskap. Enligt 5 § 8 mom. lagen om införande av NGB kan makarna nämligen genom äktenskapsförord bestämna att boskillnad skall äga rum och att egendom, som efter boskillnadens genomförande skulle vara makes enskilda egendom, i stället skall vara hans giftorättsgods. Denna möjlighet att föra över äldre äktenskap till de för nyare äktenskap gällande reglerna torde vara föga känd hos allmänheten och den har ej använts i någon större utsträckning.

Enligt utskottets mening talar starka skäl för att låta NGB bli tillämplig även på de äktenskap som ingåtts före den 1 januari 1921. En omläggning av systemet är emellertid en komplicerad fråga och kräver ingående överväganden. Enligt utskottets mening är det därför lämpligt att frågan om ett eventuellt upphävande av ÄGB får prövas av familjelagssakkunniga i samband med deras arbete med en översyn av NGB.

Med hänsyn till det anförda hemställer utskottet

att riksdagen i anledning av motionen 1972: 925 hos Kungl. Maj:t
anhåller att motionen jämte detta betänkande överlämnas till

familjelagssakkunniga för övervägande av frågan om upphävande av äldre giftermålsbalken.

Stockholm den 8 mars 1972

På lagutskottets vägnar
DANIEL WIKLUND

Närvarande: herrar Wiklund i Stockholm (fp), Svedberg (s), Svanström (c), Sundelin (s), fröken Anderson i Lerum (s), herrar Lidgard (m), Hammarberg (s)*, Börjesson i Falköping (c), fru Åsbrink (s), fru Jonäng (c), herrar Andersson i Södertälje (s), Winberg (m),* Israelsson (vpk), Annerås (fp) och fru Nilsson i Sunne (s).

* Ej närvarande vid betänkandets justering.